

Nr 10

Utlåtande i anledning av motion angående rätt för markägare att anhängiggöra talan vid expropriationsdomstol i vissa fall.

Tredje lagutskottet har behandlat en i riksdagens andra kammare av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Eriksson* i Bäckmora väckt och till lagutskott hänvisad motion, nr 670.

I samband med expropriation av mark för elektriska kraftledningar upprättas enligt motionärerna ofta servitutskontrakt av innehåll bl. a. att ledningens ägare berättigas att omedelbart taga marken i anspråk samt att ersättningsfrågan i händelse av tvist skall avgöras i den ordning expropriationslagen föreskriver. Motionärerna framhåller, att om ledningsägarens expropriationsrätt skulle upphöra, innan överenskommelse nåtts i ersättningsfrågan, markägaren saknar möjlighet att själv anhängiggöra talan vid expropriationsdomstolen. Motionärerna anser att sådan möjlighet — vars motsvarighet finnes i lagen om allmänna vägar — bör beredas markägarna genom ändrad lagstiftning. I motionen hemställes därför »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att den i motionen berörda frågan måtte bli föremål för översyn».

Gällande rätt m. m.

Expropriationsförfarandet regleras i lagen den 12 maj 1917 om expropriation. Rätten till expropriation och omfattningen därav bestämmes av Kungl. Maj:t i statsrådet (1—5 §§). Härvid fastställes även en tid, inom vilken sökanden har att fullfölja frågan genom att väcka talan mot fastighetens ägare eller annan sakägare genom stämning vid expropriationsdomstolen. Försittes fristen, upphör expropriationsrätten (5 § sista stycket). Enligt praxis möter ej hinder att fristen förlänges genom nytt beslut av Kungl. Maj:t. Under domstolsförfarandet fastställdes expropriationsersättningen (7—11 §§). Vid expropriationsdomstolen och — vid fullföljd — inför hovrätten och högsta domstolen följer förfarandet i stort sett samma regler som gäller för allmän domstol (13 §). I sammanhanget må erinras om att expropriationslagens bestämmelser om rättegångskostnader är förmånliga för sakägaren (67 §). Fastställd expropriationsersättning erlægges och fördelas vid förfarande inför länsstyrelsen. Först härefter har enligt huvudre-

geln expropriationen fullbordats och sökanden fått rätt att tillträda vad som exproprierats (48—58 §§).

Expropriationslagen erbjuder emellertid jämväl sökanden möjlighet att på vissa villkor utverka rätt att tillträda marken före expropriationens fullbordande. Om det är av synnerlig vikt för sökanden att dessförinnan taga marken i besittning, kan nämligen domstolen förordna om s. k. förhandstillträde, sedan stämning i målet utfärdats. Som villkor för tillträdet skall därvid föreskrivas att sökanden hos länsstyrelsen ställer pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte sex procent ränta från tillträdesdagen (37 §). På yrkande av sakägaren skall domstolen — om det inte är uppenbart att ersättningen blir obetydlig — vidare föreskriva att sökanden hos länsstyrelsen skall nedsätta det belopp som domstolen bestämmer. Detta belopp får icke vara lägre än tre fjärdedelar av den summa, vartill expropriationsersättningen förberedelsevis uppskattas av domstolen. Beloppet får inte heller sättas lägre än vad sökanden medgivit eller vad denne har att erlægga på grund av dom i målet, som vunnit laga kraft mot honom (38 §).

Har mark tagits i anspråk med vägrätt och kan överenskommelse ej träffas om ersättningen, äger enligt 23 § lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar den som vill framställa ersättningsanspråk att instämma sin talan mot väghållaren vid vederbörande ägodelningsrätt.

Frågans tidigare behandling

Vid 1958 års A-riksdag aktualiserades genom väckta motioner ett spörsmål med anknytning till den nu förevarande frågan. I motionerna påtalades det förhållandet att enligt gällande rätt expropriationsersättningen bestämdes med hänsyn till fastighetens värde den dag, då tillträdet skedde, och i då gällande penningvärde. Eftersom ofta avsevärd tid hann förflyta mellan tillträdet och ersättningsbestämmande, fick nämligen i tider av inflation fastighetsägaren vidkännas förluster medan sökanden gjorde en däremot svarande vinst. På i huvudsak de skälen ansåg motionärerna att expropriationslagen borde ändras på ett sådant sätt, att uppskattningen av marken med utgångspunkt från värdet vid tillträdet alltid skulle ske i ett till värderingsdagens läge omräknat penningvärde. Sveriges advokatsamfund berörde i remissyttrande över motionerna bl. a. den nu aktuella frågan och yttrade därvid följande.

I det övervägande flertalet mål kan exproprianten åberopa goda skäl för förhandstillträde, och lagens huvudregel om tillträde efter fullbordad expropriation torde därför komma i tillämpning relativt sällan. I praktiken förekommer emellertid även förhandstillträde på grund av avtal mellan parterna eller på grund av ensidiga medgivanden från sakägarnas sida. Sådant

tillträde kan förekomma både före och efter det stämning uttagits. Representanter för exproprianten besöker ej sällan sakägarna och begär att de på ett tryckt formulär skall lämna medgivande till förhandstillträde, och sakägarna förstår ofta nog icke att de kan behöva skydda sig genom särskilda avtalsvillkor. Det förekommer fall, då det efter ett sådant medgivande dröjer flera år innan stämning uttages av exproprianten och sakägaren kan få ersättningsfrågan prövad. — — — Sakägarna har enligt expropriationslagen icke någon möjlighet att själva hänskjuta ersättningsfrågan till expropriationsdomstolens prövning. Detta förhållande finner styrelsen i hög grad otillfredsställande, och styrelsen skulle därför vilja förorda sådan ändring i lagen, att en sakägare, som medgivit förhandstillträde, får möjlighet att själv väcka talan vid expropriationsdomstolen, därest ansökan om stämning i vanlig ordning icke ingivits inom viss kortare tid.

Motionerna behandlades av tredje lagutskottet i utlåtande nr 16 år 1958. Utskottet erinrade därvid om reglerna i 37 och 38 §§ expropriationslagen om förhandstillträde och möjligheten att redan i ett tidigt skede utfå del av den blivande ersättningen. Genom att placera denna del i värdebeständig valuta kunde fastighetsägaren enligt utskottets mening i viss utsträckning undgå inflationsförlust. Utskottet fann det påkallat att den, som genom en frivillig förtida upplåtelse utan särskilt vederlag eller andra förmåner lät sökanden ta erforderlig mark i besittning, icke skulle försättas i sämre läge än den som — kanske genom tredska och processlystnad — tillförsäkrade sig i 38 § omförmälda förmåner. Utskottet fann därför övervägande skäl tala för att de av motionärerna påtalade spörsmålen ej lämnades obeaktade. Frågan om den lämpliga lösningen av det väckta spörsmålet ansågs böra tagas under fortsatt utredning genom Kungl. Maj:ts försorg. Utskottet utvecklade dock vissa synpunkter i detta hänseende. Sålunda ifrågasattes bl. a. om icke det i 38 § omförmälda förfarandet skulle kunna komma till användning även i fall av frivilligt förtida tillträde. Ett sätt att vidga metodens användbarhet skulle vara att låta nedsättningen omfatta något mera än de tre fjärdedelar, som lagen nu föreskriver. Enligt utskottet kunde det vidare övervägas, om det inte skulle vara ändamålsenligt att såsom advokatsamfundet förordat införa möjlighet för fastighetsägaren och annan sakägare att, sedan tillträde skett, instämma expropriationssökanden till expropriationsdomstolen för att därigenom erhålla en preliminär värdering med åtföljande nedsättning. Utskottet yttrade i anslutning härtill.

Häremot kan invändas att det bör ligga i sökandens hand att avgöra om expropriationen skall fullföljas eller ej, men i de fall där tillträde skett synes det icke orimligt, att sökanden får finna sig i att fastighetsägaren tillerkännes sådan rätt. Även ur synpunkten av parternas likaberättigande synes det böra ingående undersökas, huruvida och i vilken utsträckning rätt att väcka talan vid expropriationsdomstol bör tillerkännas även sökandens motpart.

Utskottet hemställde att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle såsom sin mening giva till känna vad utskottet anfört. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 16 december 1960 har vederbörande departementschef tillkallat sakkunniga, vilka antagit benämningen *expropriationsutredningen*, för att verkställa översyn av expropriationslagstiftningen. De sakkunniga borde enligt direktiven vid fullgörandet av sitt uppdrag beakta bl. a. de önskemål om lagändringar som framförts av 1958 års A-riksdag. Departementschefen angav att utredningen borde vara oförhindrad att, i den mån så befanns lämpligt, framlägga delförslag utan avvaktan på slutförandet av uppdraget i övrigt (riksdagsberättelsen år 1961 s. 60 ff.).

Jämväl vid 1962 års riksdag väcktes en motion med anknytning till nu förevarande fråga. I motionen, som gällde tidpunkten för utbetalande av ersättning vid expropriation av vägmark, påtalades att sakägare i vissa fall i samband med sådan expropriation kan få vänta på ersättning lång tid efter det marken tagits i anspråk. Motionärerna hemställde att riksdagen för sin del måtte besluta att väghållare, i de fall då mark tages i anspråk genom expropriation, skulle få rätt att utge ersättning innan slutligt avtal kommit till stånd eller lagakraftvunnen dom föreligger. Motionen behandlades av tredje lagutskottet i dess av riksdagen godkända utlåtande nr 37 år 1962. Utskottet konstaterade att den väckta frågan till viss del hade nära samband med de spörsmål som dryftats i utlåtandet nr 16 år 1958. Utskottet fann det vidare från såväl allmän som enskild synpunkt angeläget att frågan bringades till en tillfredsställande lösning. Det var därför enligt utskottets mening önskvärt att expropriationsutredningen upptog och såvitt möjligt framlade förslag i saken utan att avvakta slutförandet av sitt uppdrag i övrigt. I enlighet med riksdagens beslut har detta utlåtande jämte motionen överlämnats till bl. a. expropriationsutredningen.

Enligt uppgift i årets riksdagsberättelse (s. 47) pågår inom utredningen för närvarande en översyn av bl. a. reglerna om förhandstillträde, i vilken del utredningsresultatet torde kunna redovisas före utgången av år 1963.

Utskottet

Rätten till expropriation och omfattningen därav fastställs i regel av Kungl. Maj:t. Härvid bestäms även en tid, inom vilken expropriationssökanden har att fullfölja frågan genom att väcka talan mot vederbörande sakägare vid expropriationsdomstol. Försittes fristen, upphör expropriationsrätten. Initiativ till domstolsförfarandet, vid vilket expropriationsersättningen skall bestämmas, kan endast tagas av sökanden.

Motionärerna framhåller, att i samband med expropriation av mark för elektriska kraftledningar ofta upprättas servitutskontrakt av innehåll bl. a. att sökanden berättigas att omedelbart taga marken i anspråk samt att ersättningsfrågan i händelse av tvist skall avgöras i den ordning expropriationslagen föreskriver. Under hänvisning i huvudsak till det läge som kan

uppstå, om sökandens expropriationsrätt förfaller innan överenskommelse nåtts i ersättningsfrågan, anser motionärerna att jämväl sakägare bör tilläggas rätt att inleda förfarandet vid expropriationsdomstolen. I motionen hemställas att frågan måtte bli föremål för översyn.

Motionen avser närmast de fall, då expropriationsrätten upphört och förhållandet mellan kraftföretaget och markägaren endast baseras på ett avtal om tillträde till marken för ledningens framdragande. Problemet rörande markägarens möjligheter att i sådant fall utfå ersättning torde väl lämpligast lösas genom ändrad avfattning av avtalen om förhandstillträde. Problemet sammanhänger emellertid med det av riksdagen — såsom framgår av den föregående redogörelsen — tidigare behandlade spörsmålet om sakägares rätt att få ersättning enligt expropriationslagen fastställd, när förhandstillträde frivilligt medgivits. Därvid har 1958 års A-riksdag ansett att till förbättrande av sakägares ställning i sådant fall borde bl. a. ingående undersökas frågan om sakägares rätt att till expropriationsdomstol instämma expropriationssökande. Vidare har 1962 års riksdag understrukit vikten av att ifrågavarande spörsmål bringades till en tillfredsställande lösning.

Såsom jämväl framgår av den tidigare redogörelsen har Kungl. Maj:t uppdragit åt särskilt tillkallade sakkunniga — expropriationsutredningen — att överse expropriationslagstiftningen under beaktande bl. a. av de önskemål om lagändringar som framförts av 1958 års A-riksdag. Enligt uppgift i årets riksdagsberättelse pågår inom utredningen f. n. översyn av de med förevarande fråga nära sammanhängande reglerna om förhandstillträde, i vilken del utredningsresultatet väntas kunna redovisas före utgången av år 1963. Då den nu åter aktualiserade frågan bör bedömas mot bakgrunden av den utredning, som sålunda inom kort bör föreligga, anser utskottet att något uttalande från riksdagens sida i anledning av motionen icke är påkallat.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion, II:670, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 mars 1963

På tredje lagutskottets vägnar:
ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Alexanderson, Lindahl, Ebbe Ohlsson*,
Kristiansson, Knut Johansson, Georg Carlsson, Åkesson och Erik Jansson*;
från a n d r a kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp, Nyberg, Wacht-
meister, fru Torbrink, herrar Grebäck*, Hammarberg och Tobé.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.